

Historisch bewustzijn is milieubewustzijn.

Rob Leopold

GROENKOEPEL
dag van de Nederlandse tuincultuur

Net als in de natuur zien we in de cultuurgeschiedenis een voortdurend samspeel van diversiteit en continuïteit, en het gaat er maar om al die 'patronen' en 'processen' in elkaars licht te blijven zien. Net als een geschakeerd natuurgebied een door tijd en omstandigheden gelaagd reliëf vormt - van stuifduinen tot ragfijne sphagnumvegetaties - heeft ook de dialoog tussen mens en natuur haar neerslag gevonden in een rijkgeschakeerd cultureel mozaïek vol tussentonen en varianten. Aan beide ligt dezelfde natuur ten grondslag. Aan de natuur is nu eenmaal niet te ontkomen. Beide omvatten alles tussen geweld en vertederling. Beide zijn voor wie er zich in verdiept onuitputtelijk, schrikbarend, schitterend, ontroerend en leerzaam. En de dialoog tussen natuur en mens - dat cruciale thema waar al het andere van afhangt - komt bij uitstek, en rechtstreeks, tot uitdrukking in de gradiënt van tuin, landschap en spontane natuur. Daarin is, in tal van varianten, af te lezen in hoeverre sprake is van wederzijdse dialoog of van eenzijdig geweld. Daarin is te volgen in hoeverre de mens de natuur - ook zijn eigen natuur - begrijpt, bewerkt, geniet, ontvlucht of zoekt. In hoeverre hij hem ontkent, overstemt of vrij en open laat. Een tijdloos spel, dat zich in tijd en ruimte steeds weer anders uitdrukt. Dat er een steeds toenemende belangstelling bestaat voor de geschiedenis van tuin en landschap is daarom niet alleen verheugend, maar ook buitengewoon belangrijk. Aarzelend begint het besef door te dringen dat het historisch gegroeide landschap - binnen en buiten de veste - een *palimpsest* is, een grenzeloos gelaagd archief. En met name de juwelen daarin, de kwetsbare producten van een langzaam en specifiek groeiproces, de zeldzame voorbeelden

van een bepaalde zijns-, ziens- en werkwijze, moeten worden gekoesterd en aandachtig beluisterd. Dat geldt, voorzover het te onderscheiden is, evenzeer voor cultuurhistorisch groen als voor waardevolle natuurgebieden, groot of klein. Formele tuinkamers en grillige landschapsparken, lineaire patronen en chaotisch lijkende *fractals*, kleinschalige tuintjes en 'nieuwe' wildernissen, het zijn alles welhaast tijdloze metaforen voor het verloop van rationele precisie, ambachtelijke aandacht, sociale interactie en mystieke overgave. En de natuurlijke mens bestrijkt het geheel daarvan, zonder overdrijving naar één kant. De tuin- en landschapsgeschiedenis, die dat alles duidelijk laat zien, vormt een van de pijlers van onze cultuur. Om vele redenen.

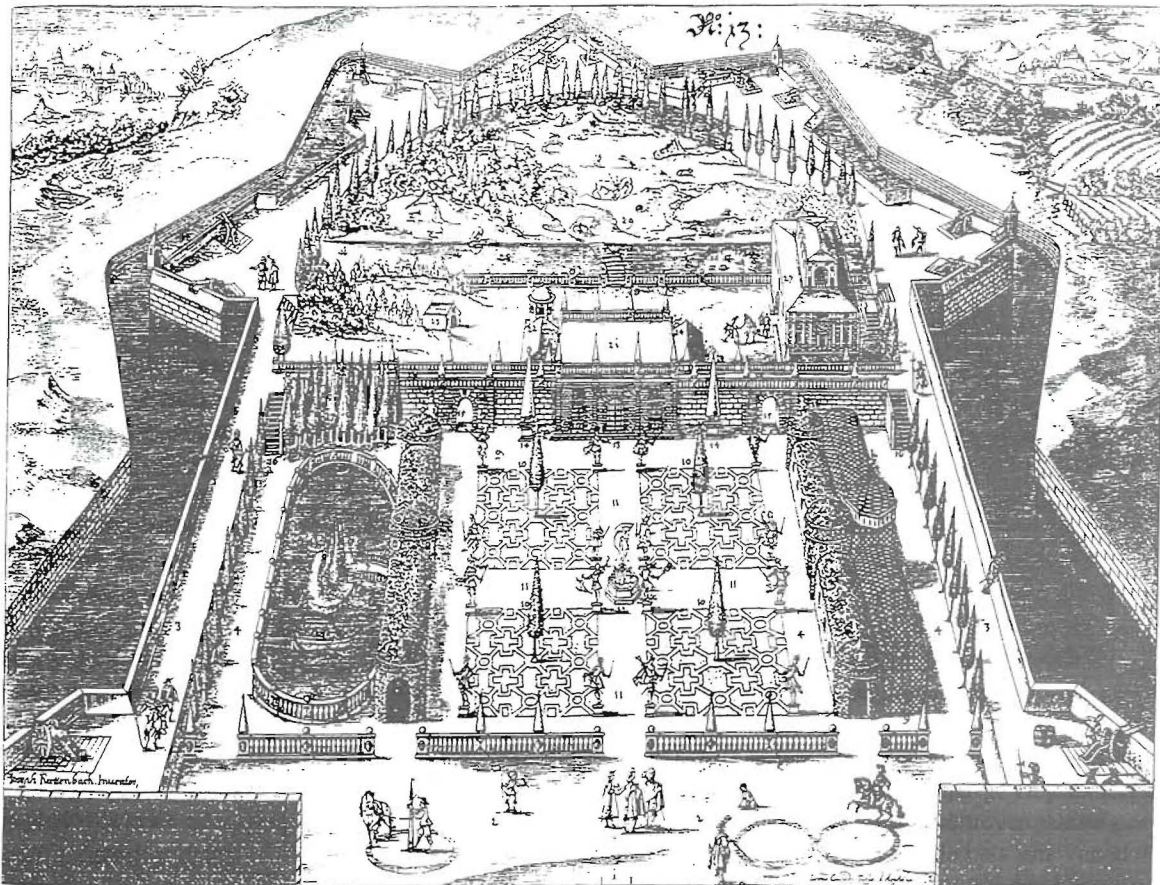
Helaas is dat besef nog maar bij weinigen doorgedrongen. Vernietiging viert hoogtij. Groene kwaliteit is op veel fronten nog steeds een bijkomende factor. Daarom werd in oktober vorig jaar, tijdens het Sonsbeek-symposium *The Future of the Historic Park*, door verschillende groene organisaties de *Verklaring van Arnhem** uitgevaardigd, die met name overheden onder het oog wil brengen hoe urgent het is dat er een drastische bewustzijnsverandering plaats vindt. Niet alleen moet de waarde van 'groene monumenten' daadwerkelijk worden erkend, er moeten ook gelden vrijkomen voor een verantwoord en ambachtelijk onderhoud ervan. Doorgevoerde bezuinigingen hebben geleid tot ernstige verwaarlozing van vaak onschatbare terreinen. Ook creatieve inpassing van historisch groen en historische dimensie in nieuwe projecten dient actief te worden gestimuleerd. Nog relatief weinig landschapsarchitecten werken vanuit een vorm van historische diepte.

Daarnaast is een *Platform Monumentaal Groen* in oprichting, waarin een groot aantal groene organisaties samenwerkt. Op 31 oktober vindt onder auspiciën hiervan in de Hanzehof te Zutphen een eerste uitwisselingsbijeenkomst plaats onder de naam *Groenkoepel*. Deze dag is bedoeld als ontmoetingsplek voor iedereen die als vrijwilliger of door dagelijkse werkzaamheden betrokken is bij de zorg voor het 'monumentaal groen'. Het begrip 'monumentaal' moet niet gezien worden als een statisch, en nog minder als een strikt architectonisch of classicistisch begrip. In principe omvat het alle vormen van groen waarin iets unieks, markants of wezenlijks tot uitdrukking komt en die daarmee tot de tuin- en landschapscultuur behoren. In die zin betreft het begrip 'monumentaal' evenzeer geometrische tuinen, landschapsparken en door bekende vormgevers ontworpen stijltuinen als individuele bomen, privétuinen, heemparken en natuurgebieden. Visies omtrent 'cultuur' en 'natuur', ontwerp en ecologie, stad en wildernis zijn al van oudsher een essentieel stramien waarop de mens het landschap vorm geeft. In die traditie nemen ook bijvoorbeeld heemtuinen - in al hun spontane differentiatie! - een zeer belangrijke plaats in. Ook onze eigen verweven, intieme en vaak juist door hun geschakeerde dynamiek zo waardevolle 'Oases' zijn in principe cultuurmonumenten. Een andere zaak - en ook weer eens een actueel punt van discussie - is de vraag in hoeverre tuinen met een meer dynamisch en vloeiend karakter als historisch en beschermbaar 'object' kunnen worden gedefinieerd en behandeld. Om die reden ligt in de discussies binnen de tuinhistorie de nadruk nogal eens op de wat meer markante en statische elementen in tuin of park, zoals

bijvoorbeeld op het oorspronkelijk ontwerp, en op contouren, hoofdlijnen, zichtlijnen, padenstelsels en grote bomen. Het proceskarakter van de tuin, de ontwikkeling in de tijd ervan, maar ook meer 'inhoudelijke' elementen als struiken en planten willen door hun meer dynamisch en moeilijk vast te leggen karakter nogal eens aan de aandacht ontsnappen. Op een belangrijk tuinhistorisch congres in Engeland, vorig jaar, kwam de *plant* bijvoorbeeld gedurende drie dagen nauwelijks ter sprake! Dezelfde verwonderlijke abstrahering doet zich nog vaak voor in de landschapsarchitectuur. Sortimentskennis, hovenierskunst en praktische ecologie liggen hier - ook in de opleidingen - nog grotendeels 'buiten de orde', of ze zijn slechts marginaal vertegenwoordigd. In de groene praktijk, en zeker in het groene 'management', worden ontwerp, aanleg en beheer voor het gemak maar al te graag gescheiden gehouden. Een meer integrale benadering lijkt nog steeds zeldzame uitzondering.

Maar historisch bewustzijn is milieubewustzijn, en dat houdt in dat juist ook inzicht in de *dynamiek* voor de historicus van essentieel belang is. De tuin wordt bij uitstek bepaald, en gedragen, door het *samenspel* tussen statische en dynamische factoren - juist dat maakt de tuin, en ook de heemtuin, tot zo'n bijzonder, realistisch en ook

Fürstlicher Lustgarten. Uit: Joseph Furttendach, *Architectura Civilis*, Ulm, 1628.

leerzaam medium. Onze theorieën, definities en ontwerpen worden in de praktijk van de tuin niet alleen tot op zekere hoogte bevestigd, maar ook, en vooral, steeds weer *gerelativeerd*. Voorzover we met onze cultuur dreigen vast te lopen in een zekere verstar-ring en eenzijdigheid kan de tuin ons daarvan weer bevrijden. De ware tuinier - en dat geldt in principe evenzeer de classicistische formalist als de geëngageerde heemtuinier - werkt met de natuur, en weet dat de tuin uiteindelijk een *open einde* heeft. Dat is ook in de tuingeschiedenis steeds weer af te lezen, vaak in zeer expliciete zin. Alleen al daarom zijn tuincultuur en tuinhistorie maatschappelijk gezien van levensbelang, als metafoor én als concrete praktijk. En om dezelfde reden is het van belang dat ook binnen het groene circuit zelf niet alleen het markante, maar juist ook dat dynamische, minder 'grijpbare' element de nodige aandacht krijgt. Het *Platform Monumentaal Groen i.o.* heeft dan ook zeker een belangrijke taak. Naar buiten én naar binnen.

En misschien hebben ook geïnteresseerde heemtuiniers, vanwege hun specifieke praktijkervaring en hun natuurlijk procesbewustzijn, al het nodige bij te dragen aan, en op te steken van, de discussies op **31 oktober**.

's Ochtends is er een klein **symposium** over het thema *Nieuwe Buitenplaatsen en Landgoederen*. Verder zijn er drie workshops, waarin een actueel thema wordt behandeld, en is er een informatiemarkt. De kosten, zonder buffet-lunch, bedragen f 65,-. Belangstellenden kunnen zich in verbinding stellen met de **Nederlandse Tuinenstichting, Lindengracht 94, 1015 KK Amsterdam, tel. 020-6235058**. □

* De (Engelstalige) tekst van de *Verklaring van Arnhem* is te vinden op www.agraline.nl/disktop/speccol

Rob Leopold
Postbus 1414
9701 BK Groningen